Vahvasti pohjoisin UTSJOKI • OHCEJOHKA Nannosit davimus

# OHCEJOGA GIELDDA GÁRRENÁVDNASIID EASTADANBARGGU PLÁNA

## 2026-2029

Čuvgehuslávdegoddi 27.10.2026

# Sisdoallu

1. LÁIDEHUS JA LÁHKAÁSAHUSDUOGÁŠ ..... 3
1.1 Gárrenávdnasiid eastadanbarggu mearkkašupmi Ohcejoga gielddas ..... 3
1.2 Geatnegasvuođat ja rámat láhkaásahusain ..... 3
1.3 Sode-ođastusa mieldásaš bargojuohku gieldda ja buresveadjinguovllu Lapha gaskkas ..... 4
2. OHCEJOGA DOAIBMABIRRASA SIERRAIEŠVUOĐAT JA KULTURSENSITIIVVALAŠVUOHTA ..... 4
2.1 SámEkultuvra, davvisámegiella ja sohkabuolvvaid rasttideaddji doaibma ..... 4
2.2 Unna servoša sosiálalaš dynamihkka ja stigma geahpedeapmi ..... 4
2.3 Guovlluid ovttaveardásašvuohta ja giliid iešvuođat (kirkosiida, Gáregasnjárga, Njuorggán) ..... 5
2.4 Rádjegieldakonteaksta ja Norgga rádjeovttasbargu ..... 5
3. GÁRRENÁVDNASIID EASTADANBARGGU ORGANISEREN, KOORDINEREN JA FIERPMÁDAGAT ..... 5
3.1 Gárrenávdnasiid eastadanbarggu jođiheapmi Ohcejogas: Bargojoavku ja oktavuođaolmmoš ..... 5
3.2 Máŋggasuorggat fierpmádat- ja searveovttasbargu ..... 6
3.2.1 Sámesearvvit ja báikkálaš searvvit ..... 6
3.2.2. Sámediggi ..... 6
3.2.3 Ohcejoga searvegoddi ja diakoniijabargu ..... 7
3.2.4 Boles ja máŋggafágalaš Áŋkor-doaibma ..... 7
4. GÁRRENÁVDNASIID EASTADANBARGU EALLINGEARDDI SIERRA MUTTUIN ..... 7
4.1 Mánát, nuorat ja bearrašat (árrabajásgeassin, skuvllat ja nuoraidbargu) ..... 7
4.2 Bargoahkásaš olbmot ja gieldalaččat (bargiid gárrenávnnasprográmma, Pakka-doaibma ja astoáigebálvalusat) ..... 8
4.3 Vuorrasat olbmot (dálkasat ja alkoholavahágat, ruovttudikšun ja seniordoaibma) ..... 8
5. GÁRRENÁVDNASIID EASTADANBARGGU KONKREHTALAŠ DOAIBMABIJUT ..... 9
6. GÁLDO- JA ÁSAHUSLISTU ..... 11

# 1. LÁIDEHUS JA LÁHKAÁSAHUSDUOGÁŠ

## 1.1 Gárrenávdnasiid eastadanbarggu mearkkašupmi Ohcejoga gielddas

Gárrenávdnasiid eastadanbargu dahká vuođu Ohcejoga gieldda eallinvuoibmái, dorvvolašvuhtii ja sosiálalaš suvdilvuhtii. Ovddalgihtii eastadeaddji doaimmat huksejit dorvvolaš bajášša ddanbiras mánáide ja nuoraide, dat dorjot bargo- ja doaibmannávccaid ja geahpida boarrásiid oktonasvuođa ja dorvvohisvuođa.

Unna rádjeservodagas gárrenávnnas- ja boasttogeavahanváttisvuođat váikkuhit viidát olles lagašbirrasii ja gieldda árgabeaivái. Dan dihte Ohcejoga easttadeaddji gárrenávnnasbargu vuođđuduvvá lávga fierpmádatlágan ovttasbargui, mas leat mielde gieldda sierra doaibmit, Lappi buresveadjinguovlu, Ohcejoga searvegoddi sihke báikkálaš searvvit.

Dát plána meroštallá rápmáid Ohcejoga gieldda gárrenávdnasiid eastadanbargui, ja dat doaibmá gieldda mearrádusdahkama ja geavadataláš HYTE-barggu stivrejeaddji áššegirjin.

## 1.2 Geatnegasvuođat ja rámat láhkaásahusain

Gárrenávdnasiid eastadanbarggu ollašuhttin vuođđuduvvá nana lágas ásahuvvon geatnegasvuhtii:

- **Láhka gárrenávdnasiid eastadanbargu lágideamis (523/2015):**
  Lága 3 §:a mielde gárrenávdnasiid eastadanbargguin dárkkuhuvvo doaibma, man ulbmilin lea alkohola, duhpáha, gárrenmirkkuid ja eará gárihuhttinávdnasiid vahágiid geahpedeapmi ja eastadeapmi seammá ládje go ruhtaspealuid geavaheami ektui. Lága 5 § geatnegahttá gieldda ordnet gárrenávdnasiid eastadanbarggu iežas guovllus. Dán eaktun lea, ahte gielda 6 §:a mielde galgá nammadit oktavuođaolbmo, guhte vástida gárrenávdnasiid eastadanbarggus, hábmet máŋggafágalaš doaibmaorgána sihke fuolahit das, ahte gárrenávnnasdilli čuvvojuvvo ja das dieđihuvvo jeavddalaččat.
- **Dearvvašvuođafuolahusláhka (1326/2010, 12 §) ja Sosiálafuolahusláhka (1301/2014):**
  Ásahit rápmáid álbmoga dearvvašvuođa, doaibmanávccaid ja sosiála dorvvolašvuođa ovddideapmái.
- **Láhka sosiála- ja dearvvašvuođafuolahusa ordnemis (612/2021, 6 §):**
  Ásaha gieldda ja buresveadjinguovllu lágas mearriduvvon ovttasbargogeatnegasvuođas dearvvašvuođa ja buresveadjima ovddideamis (HYTE).
- **Suoma vuođđoláhka (731/1999, 17 §) ja Sámi giellaláhka (1086/2003):**
  Sámiin álgoálbmogin lea vuoigatvuohta bajásdoallat ja ovddidit iežaset giela ja kultuvrra, mii geatnegahttá fállat eastadeaddji barggu bálvalusaid, diehtojuohkima ja materiálaid davvisámegillii.

## 1.3 Sode-ođastusa mieldásaš bargojuohku gieldda ja buresveadjinguovllu Lapha gaskkas

- **Ohcejoga gieldda rolla:** Gielda vástida ollislaččat dearvvašvuođa ja buresveadjima ovddideamis (HYTE), čuvgehus-, nuoraid-, lihkadan- ja kulturdoaimmas, árrabajásgeassimis sihke eallinbirrasa dorvvolašvuođas. Gieldda lágas mearriduvvon bargun lea gárrenávdnasiid eastadanbarggu oppalaš koordineren, eastadeaddji Pakka-doaibma (báikkálaš alkohola-, nikotiidna- ja ruhtaspeallanvahágiid hálddašeapmi), gulahallan, bargiid skuvlen sihke láhčit gieldda ássiide gárrenávnnaskeahtes astoáiggedoaimmaid.
- **Lappi buresveadjinguovllu (Lapha) rolla:** Lapha vástida sosiála- ja dearvvašvuođabálvalusain, oahppofuolahusa bálvalusain (skuvladearvvasvuođadikšárat, kuráhtorat ja skuvlapsykologat), vuođđodearvvasvuođafuolahusas, spesiálabuohccedikšumis sihke veajuidahtti gárrenávnnasdivššus, eaidadandivššus, veajuiduhttin- ja mielladearvvasvuođabálvalusain. Lapha oassálastá lávga gieldda máŋggafágalaš gárrenávdnasiid eastadanbarggu bargojovkui ja sihkkarastá dikšoproseassaid ollisvuođaid njuovžilvuođa.

# 2. OHCEJOGA DOAIBMABIRRASA SIERRAIEŠVUOĐAT JA KULTURSENSITIIVVALAŠVUOHTA

## 2.1 SámEkultuvra, davvisámegiella ja sohkabuolvvaid rasttideaddji doaibma

Ohcejoga gieldda gárrenávdnasiid eastadanbarggu ii sáhte ollašuhttit almmá áddejumi haga báikkálaš doaibmabirrasis. Suoma áidna gieldan, gos sámit leat eanetlogus, Ohcejohka hukse áidnalunddot gielalaš, kultuvrralaš ja geográfalaš ollisvuođa.

Beaktilis ja ávkkálaš eastadeaddji bargu gáibida kultursensitiivvalaš bargovuogi, mas váldojuvvo vuhtii davvisámegiela guovddáš sajádat, sámi eallinvuohki, máŋggaid buolvvaid guoskkaheaddji trauma- ja ceavzinvásáhusat sihke lagaš bearaš- ja sohkaoktavuođat. Kultursensitivitehta dárkkuha árgabeaivvis gudnejahtti deaivvadeami, kultuvrralaš árvvuid dovdama ja čatnašumi máŋggagielalaš gulahallamii buot eastadeaddji barggu dásiin.

## 2.2 Unna servoša sosiálalaš dynamihkka ja stigma geahpedeapmi

Unna ja čavddis servoša sosiálalaš dynamihkka láhčá gárrenávdnasiid eastadanbargui nanusvuođaid, muhto maiddái erenomáš hástalusaid. Searvvušvuohta ja nubbi nuppis fuolaheapmi leat nana resurssat. Nuppe dáfus anonymitehta váilun smávva báikegottis sáhttá

dagahit stigma ja heahpada, mii sáhttá bajidit šielmmá váldit gárrenávnnas- ja addiakšuvdnaváttuid ovdan dahje ohcat árra muttus veahki.

Gárrenávdnasiid eastadanbarggu struktuvrrat galget danin leat earenoamáš luhtolaččat, doaibmat vuollegis šielmmá prinsihpain ja leat dakkárat ahte eai dagat ovdagáttuid vai doarjja juksá daid, geat dan dárbbašit almmá balu haga servoša olggobeallái báhcimis. Veahki ohcama oktavuođas ávžžuhuvvo geavahit árbevirolaš dearvvašvuođa lagašvuostáiváldima lassin anonyma digitála- ja gáiddusbálvalusaid, dego riikkaviidosaš doarjjafierpmádagaid sihke sámegielat ja máŋggagielat gáiddusdeaivvademiid, mat dáhkidit dievaslaš priváhtavuođa gieldalačča árggas fuolakeahttá.

## 2.3 Guovlluid ovttaveardásašvuohta ja giliid iešvuođat (kirkosiida, Gáregasnjárga, Njuorggán)

Geográfalaččat Ohcejohka lea viiddis gielda, gos olbmot ásset guhkes gaskkain. Guhkes gaskkat dagahit gáibádusaid bálvalusaid ja doaimmaid oažžumii. Gieldda golbma giliguovddáža, Ohcejoga kirkosiida, Gáregasnjárga ja Njuorggán, hábmejit guhtege iežas árgabeaivválaš servošiid. Gárrenávdnasiid eastadanbarggu doaimmat, dego nuoraidlatnjadoaimmat, astoáiggevejolašvuođat ja ahkeolbmuid deaivvadanbáikkit, galget juohkašuvvat ovttaveardásaččat buot giliguovddážiidda vai guovlluguovdasaš ovttaveardásašvuohta ollašuvvá.

## 2.4 Rádjegieldakonteaksta ja Norgga rádjeovttasbargu

Earenoamášvuođa Ohcejoga doaibmabirrasii addá dat, ahte dat lea váldegotti rájá alde, Norgga rádjeránnján. Ealas rádjejohtolat, rájáid rasttideaddji gávppašeapmi ja astoáiggedoaibma sihke ealáhuseallima oktavuođat eaktudit lagaš rádjaoktasašbarggu eiseválddiid gaskkas. Gárrenávdnasiid eastadanbarggu dáfus dilli lea hástaleaddji, daningo gielddas ii leat vejolašvuohta dán áššis bargat rádjeoktasašbarggu.

# 3. GÁRRENÁVDNASIID EASTADANBARGGU ORGANISEREN, KOORDINEREN JA FIERPMÁDAGAT

### 3.1 Gárrenávdnasiid eastadanbarggu jođiheapmi Ohcejogas: Bargojoavku ja oktavuođaolmmoš

- HYTE (Buresveadjima ja dearvvašvuođa ovddideapmi): Gieldda lágas mearriduvvon bargu, mainna ráhkadit gieldalaččaide dorvvolaš, dearvvašlaš ja searvvušlaš eallindiliid.

- EPT (Gárrenávdnasiid eastadanbargu): Doaibma, mainna eastadit ovddalgihtii ja unnidit vahágiid maid alkohola, duhpát, nikotiidnabuktagat, gárrenmirkkut ja ruhtaspealut dagahit.

Beaktilis gárrenávdnasiid eastadanbargu gáibida čielga struktuvrraid, mearriduvvon ovddasvástádussurggiid ja doaibmasurggiid gaskasaš fierpmádatovttasbarggu. Ohcejoga gielddas gárrenávdnasiid eastadanbarggu strategalaš stivremis ja koordineremis vástida gieldda máŋggadieđalaš HYTE/EPT-bargojoavku, mii čoahkkana jeavddalaččat 2 geardde jagis, lassin dárbbu mielde.

HYTE/EPT-bargojoavku doaibmá gieldda báikkálaš koordinerenorgánan. Dat ii leat doaibmaorgána, mii dikšu ovttaskas áššehasaid áššiid, muhto áššedovdijoavku, mii čohkke oktii gieldda čuvgehus-, nuoraid-, lihkadan- ja astoáigedoaimmaid, Lappi buresveadjinguovllu oahppofuolahusa ja sode-guovddáža vuostáváldindoaimma, servviid ja bolesa. Bargojoavkku bargun lea čuovvut gieldda gárrenávnnasdili (ee. Skuvladearvvašvuođajearahallama ja eiseválddiid fuomášumiid vuođul), koordineret sierra doaibmiid doaibmabijuid, árvvoštallat barggu bohtosiid ja beaivádit gárrenávdnasiid eastadanbarggu plána.

Lága gárrenávdnasiid eastadanbarggu ordnemis (523/2015, 6 §) eaktudan gieldda nammadan EPT-oktavuođaolmmoš doaibmá olles doaimma mohtorin, bargojoavkku válmmaštallin ja čanastahkan sierra surggiid gaskkas. EPT-oktavuođaolmmoš vástida operatiivvalaš koordineremis, diehtojuohkimis ja jahkásaš raporteremis gieldda astoáigge- ja čuvgehuslávdegoddái ja gielddaráđđehussii oassin gieldda lágas mearriduvvon HYTE-raporterema.

## 3.2 Máŋggasuorggat fierpmádat- ja searveovttasbargu

### 3.2.1 Sámesearvvit ja báikkálaš searvvit

Sámesearvvit, ovdamearkka dihte SámiSoster rs, leat guovddáš strategalaš ovttasbargoguoimmit eastadeaddji barggus.  SámiSoster rs buktá doibmii kultuvrralaš ja gielalaš áššedovdamuša, ovddida sámegielat doaibmamálliid ja ollašuhttá vuollegis šielmmá prošeavttaid bearrašiid ja boarrásiid buresveadjima ovddideami várás. Eará báikkálaš searvvit, valáštallansearvvit ja eaktodáhtolaš buollingottiid bargu lea mávssolaš gárrenmirkkohis astoáiggedoaimmaid doalaheamis ja árgadorvvolašvuođas buot giliin.

### 3.2.2. Sámediggi

Sámediggi doaibmá virggálaš áššedovdi- ja koordinerenorgánan, mii sihkkarastá sámemánáid, - nuoraid ja - bearrašiid gielalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuođaid ollašuvvama sihke addá áššedovdicealkámušaid ja rávvagiid ovddidanbargui.

### 3.2.3 Ohcejoga searvegoddi ja diakoniijabargu

Searvegoddi lea dehálaš oassi báikkálaš vuoiŋŋalaš ja sosiálalaš buresveadjima fierpmádagas. Searvegotti diakoniijabargu fállá vuollegaš šielmmá luhtolaš veahki, gávnnadanbáikkiid ja materiálalaš veahki sidjiide, geat leat váttis eallindilálašvuođain. Sámegielat siellodikšun nanne kultuvrralaš identitehta ja galgga dustet kriissaid. Searvegoddi dahká maid lagaš bajásgeassinovttasbargu gielddain nuoraidbarggu ja rihppaskuvlla olis.

### 3.2.4 Boles ja máŋggafágalaš Áŋkor-doaibma

Lappi boleslágádus oassálastá almmolaš ortnega ja dorvvolašvuođa bajásdoallamii ja maiddái almmolaš saji eastadeaddji bearráigehčču. Máŋggafágalaš Áŋkor-joavku (boles, sosiálabargu, nuoraiddoaibma ja oahppofuolahus) dahká vejolažžan bargat árra muttus ja koordinerejuvvon vugiin nuoraid kriminalitehta- ja gárrensymptomaiguin, nu ahte eastada servodagas olggobeallái báhcima beaktilit juo álgosymptomaid ilbmadettiin.

## 4. GÁRRENÁVDNASIID EASTADANBARGU EALLINGEARDDI SIERRA MUTTUIN

### 4.1 Mánát, nuorat ja bearrašat (árrabajásgeassin, skuvllat ja nuoraidbargu)

Mánáid, nuoraid ja bearrašiid gárrenávdnasiid eastadanbargu lea dehálaš gielddapolitihkalaš investeren boahtteáigái. Árabajásgeassimis ja vuođđooahpahusas ollašuhtto ahkedássái heivehuvvon dorvo- ja dovdodáidobajásgeassin sihke eastadeaddji gárrenávnnasbajásgeassin oassin oahppaplána. Oahpahusas ávkkástallojuvvojit guovttegielat ja sámegielat oahppamateriálat, mat dorjot máná gielalaš ja kultuvrralaš identitehta.

Nuoraid gaskkas maŋemus jagiid eanet dábálažžan šaddan elektrovnnalaš sigareahtaid (*vaping*), snuvssaid ja duhpáha geavaheapmái ja alkoholageahččaleamit gieđahallojit duođalaččat ja árra muttus. Skuvllain ja nuoraidlanjain leat ovttalágan, čielga mállet mo duostut iešguđetge diliid ja oažžut nuoraid čatnasit oktasaš, gárrenávnnaskeahtes njuolggadusaide. Gieldda nuoraidbargit leat olámuttus nuoraid árgabeaivválaš birrasis ja fállet dorvvolaš rávisolmmošustibiid searvvi ja vuollegis šielmmá ságastallanveahki.

Sosiála- ja dearvvasvuođafuolahusa bealde Lappi buresveadjinguovllu oahppofuolahus ja eadnivuohta- ja mánáidrávvehat leat guovddáš sajis. Rávvehagas váldojit jeavddalaččat ovdan vánhemiidda oaivvilduvvon AUDIT-jearahallamat, gárrenávnnasteasta ja návccaid buoridanreaiddut, maiguin sáhttá identifiseret bearrašiid dárbbu árra muttu doarjagii. Skuvladearvvašvuođadivššus mearreáigásaš dearvvašvuođadárkkistusa oktavuođas čađahuvvojit luhtolaš ságastallamat eallindábiin, gárrenávdnasiid geavaheami birra ja psyhkalaš dearvvašvuođa birra.

## 4.2 Bargoahkásaš olbmot ja gieldalaččat (bargiid gárrenávnnasprográmma, Pakka-doaibma ja astoáigebálvalusat)

Bargoahkásaččaid gárrenávnnasvahágiid eastadeapmi nanne gieldda eallinfámu, bargonávccaid ja gieldalaččaid árgabeaivvi dorvvolašvuođa. Ohcejoga gielda bargoaddin bajásdoallá ja ollašuhttá bargoveaga gárrenávnnasprográmma, mas deaddu lea bargonávcca árra muttu doarjumis, berošteamis ja árra muttus sáhkan váldimis ovttas bargodearvvasvuođain.

Gielddas ollašuhttojuvvo systemáhtalaš báikkálaš Pakka-doaibma, man ulbmilin lea alkohola, nikotiidna ja ruhtaspealuid vahágiid hálddašeapmi. Dát sisttisdoallá ovttasbarggu báikkálaš ealáhusbargiiguin ja gávppiiguin ahkemeriid čuovvuma beavttálmahttimii ja gárrenávnnaskeahtes dáhpáhusaid ovddideapmái. Gielda fállá maid, vuollegis šielmmá lihkadan-, kultur- ja astoáigefálaldagaid, mat fállet dearvvašvuođa ovddideaddji molssaeavttuid gárrenmirkkuid geavaheami sadjái.

Lappi buresveadjinguovlu doarju bargoahkásaččaid fállamiin bargguhemiid dearvvasvuođadárkkistusaid, sode-guovddáža vuostáiváldinbálvalusaid sihke rabas- ja lágádushápmásaš gárrenávnnasveajuiduhttima ovttasbarggus spesiálabuohccedivššuin.

Nikotiidnabuktagiid birasváikkuhusat ja SUP-ruhtadeami ávkkástallan. Gárrenávdnasiid eastadanbarggu diehtojuohkimis loktejuvvojit ovdan nikotiidna- ja duhpátbuktagiid dagahan biras- ja mikroplastihkkavahágat sihke duovdagiid nuoskun. Gielda ovttastahttá gárrenávdnasiid eastadanbarggu, diehtojuohkima ja birasbarggu resurssaid erenomážit nuoraide dárkkuhuvvon nikotiidnadiehtojuohkimis. Gielda geavaha lágas ásahuvvon vejolašvuođa ohcat Lohpe- ja bearráigeahččodoaimmahagas buhtadusa duhpáha ja nikotiidnabuktagiid nuoskkideami eastadeapmái gullevaš diehtojuohkima ja rávvema goluid gokčama várás buvttadeaddjivástovuogádaga bokte.

## 4.3 Vuorrasat olbmot (dálkasat ja alkoholavahágat, ruovttudikšun ja seniordoaibma)

Vuorrasiid gárrenávdnasiid eastadanbargu vuođđuduvvá Ohcejoga gieldda, Lappi buresveadjinguovllu, Ohcejoga searvegotti ja guovllu organisašuvnnaid lávga ja máŋggafágalaš ovttasbargui. Agáiduvvi olbmuid gárrenávnnasvahágat laktásit unna servodaga árgabeaivái dávjá alkohola ja reseaptadálkasiid vahátlaš oktasašváikkuhusaide, dáhpedorpme- ja gahččanriskkaid lassáneapmái ja maiddái eallinnuppástusaid, leaskan báhcima dahje oktonasvuođa dagahan psyhkalaš noađđái. Go boarásmuvvá, de siskilušat šaddet maid hearkkit ja jo unna ávnnasmearit sáhttet dagahit dearvvašvuođavahágiid. Iešguđet doaibmiid gaskasaš nana ovttasbargu lea árgabeaivve dorvvolašvuođa dáfus mearkkašahtti.

Árggas áiggil áican ja doarjagii bagadeapmi ollašuvvet Lappi buresveadjinguovllu ruoktodivššu, boarrásiid dearvvasvuođadárkkistusaid ja dálkkasdivššu oppalašárvvoštallamiid bokte. Go sode-bargit áicet ruovttufitnamis dahje vuostáiváldimis loktanan gárrenávnnasriska dahje oktonasvuođas bohciideaddji dorvvohisvuođa, de áššehasa geahččalit bagadit gieldda, servviid ja searvegotti fállan searvvušlaš doaimmaide.

Ohcejoga searvegotti diakoniijabargu dievasmahttá dán ollisvuođa nu ahte fállá luhtolaš siellodivššu, ruovttus fitnamiid ja sámegielat gávnnadanbáikkiid, gos lea oadjebas hállat váttisge eallindiliid birra. Ovttasbarggu bokte sihkkarastojuvvo, ahte eastadeaddji bálvalusat ja árramuttu doarjja olahit ahkeolbmuid ovttaveardásaččat ja sin iežaset eatnigillii buot gieldda giliguovddážiin dahjege girkosiiddas, Gáregasnjárggas ja Njuorggámis.

# 5. GÁRRENÁVDNASIID EASTADANBARGGU KONKREHTALAŠ DOAIBMABIJUT

Ohcejoga gieldda gárrenávdnasiid eastadanbarggu ollašuhttin šaddá máŋgga struktuvrralaš ja doaimmaid deaddočuoggáid bokte ollisvuohtan. Juohke deaddočuoggái leat mearriduvvon čielga ulbmilat, geavatlaš doaibmabijut, gieldda ja buresveadjinguovllu gaskasaš ovddasvástádusjuohku ja čuovvunmekanismmat.

**Mearrádusdahkan- ja lágas ásahuvvon jođihanstruktuvrrat**

Ulbmilin lea sihkkarastit doaibmi gárrenávdnasiid eastadanbarggu koordinerenráhkadusa sihke čavddis ovttasbarggu Lappi buresveadjinguovlluin. Guovddáš doaibmabidjun lea máŋggafágalaš HYTE / EPT-joavkku jeavddalaš deaivvadeapmi guktii jagis ja gieldda EPT-oktavuođaolbmo doaibmanvejolašvuođaid stáđásmahttin. Gielda vástida oktavuođaolbmo nammadeamis, bargojoavkku koordineremis sihke jeavddalaš raporteremis čuvgehuslávdegoddái sihke gielddaráđđehussii. Lappi buresveadjinguovlu vástida iežas ovddasteddjiid nammadeamis bargojovkui, oassálastá dillegova čohkkemii sihke dikšunproseassaid ollisvuođaid ovddideapmái. Doaibma čuvvojuvvo ja árvvoštallojuvvo jahkásaččat gieldda HYTE-raporterema ja lávdegottiid gieđahallamiid oktavuođas.

**Sámegiella ja kultursensitiivvalaš metoda**

Ulbmilin lea dáhkidit gárrenávdnasiid eastadanbargu materiála, diehtojuohkima ja bálvalusaid dievaslaš olahahttivuođa. Doaibmabidjun fuolahuvvo sámegielat EPT-materiála juohkimis ja máŋggagielat diehtojuohkimis gieldda diehtojuohkinkanálain.

Lappi buresveadjinguovlu fuolaha sámegielat sode- ja oahppofuolahusa bálvalusain ja SámiSoster rs lea mielde áššedovdi- ja prošeaktabarggus.

**Nuoraid árgga doarjja ja árra muttus diliid čoavdin**

Ulbmilin lea geahpedit nuoraid elektrovnnalaš sigareahtaid (vaping), snuvssaid, duhpáha ja alkohola geavaheami ja geahččaladdama. Doaibmabijuide gullet čielga árramuttu doaibmamálliid heiveheapmi skuvlaoktavuođas, oktasaš gárrenmirkkohis njuolggadusaid ráhkadeapmi nuoraidlanjaide, nuoraidbargu ja Áŋkor-ovttasbargu. Gieldda

ovddasvástádussan leat oahpahusdoaibma, árrabajásgeassin, ohcci nuoraidbargu ja nuoraidlatnjadoaibma.

Lappi buresveadjinguovllu ja fierpmádagaid ovddasvástádussan lea oahppolágádusfuolahus, skuvladearvvasvuođafuolahus, bolesa Áŋkor-bargojoavku ja Ohcejoga searvegoddi. Čuovvoleapmi vuođđuduvvá Skuvladearvvašvuođadutkamuša bohtosiidda ja Áŋkor-joavkku statistihkkadoaimmaide.

**Pakka-doaibma ja hehttehusaid hálddašeapmi**

Ulbmilin lea hálddašit alkohola-, nikotiidna- ja ruhtaspeallovahágiid báikkálaš gohccin- ja ovttasbargomálliid vehkiin. Konkrehta doaibman lea doarjut báikkálaš ealáhusbargiid ahkemeriid gohcima, nannet almmolaš dáhpáhusaid gárrenávnnaskeahtesvuođa sihke dárbbu mielde árvvoštallat ruhtaspealloautomáhtaid sajušteami ja oinnolašvuođa.

Gielda vástida Pakka-doaimma koordineremis ja gieldda iežas dáhpáhusaid dorvvolašvuođas. Buresveadjinguovlu, boles, báikkálaš gávppit ja kioskadoaibmit vástidit iežaset oasil lágas mearriduvvon gohcimis ja ealáhusdoaimma njuolggadusain. Ulbmiliid ollašuvvama árvvoštallat jahkásaččat.

**Bargoservošiid máhttu ja sáhkan váldin**

Ulbmilin lea sihkkarastit árra muttu sáhkan váldima ja doarjaga ollašuvvama bargoservošiin ovdal váttisvuođaid čiekŋuma. Gieldda iežas bargoveaga gárrenmirkoprográmma beaivádandárbu árvvoštallojuvvo jeavddalaččat. Gielda vástida skuvlejumiid ordnemis oahpahus, árrabajásgeassin- ja nuoraidbargui sihke gárrenmirkoprográmma beaivádeamis. Buresveadjinguovlu ja bargosuodjalanfuolahus vástidit sode-bargiid iežaset skuvlejumis ja bargonávccaproseassain.

**Searvvušvuohta, searvebargu ja psyhkalaš kriisagearggusvuohta**

Ulbmilin lea nannet vuollegaš šielmmá doarjaga, searvvušvuođa, sámegielat searvebarggu sihke kriisagearggusvuođa buot ahkásaš gieldálaččaid árgabeaivvis. Doaibmabijuide gullet servviid ja eaktodáhtolaš buollingotti (VPK) astoáiggedoaimma doarjun, SámiSoster rs. prošeavttat, searvegotti diakoniijabarggu deaivvadeamit, rihppaskuvlla gárrenávnnasbajásgeassinoasit sihke oassálastin máŋggafágalaš kriisajovkui. Gielda vástida astoáiggedoaimma koordineremis, vejolaš doarjagiid juohkimis ja gieldda lanjaid addimis servviid atnui.

Buresveadjinguovlu (ruovttudikšun, dálkkasárvvoštallamat), Ohcejoga searvegoddi (diakoniija), goalmmát sektora searvvit ja boles vástidit iežaset ovttasbargorollain. Čuovvoleapmi lea bissovaš, ja dat árvvoštallojuvvo jahkásaččat deaivvademiid, mieđihuvvon searvedoarjagiid ja doaibmaraporttaid vuođul.

# 6. GÁLDO- JA ÁSAHUSLISTU

**Ásahusat ja lágat:**


1. **Suoma vuođđoláhka (731/1999)** Addojuvvon Helssegis geassemánu 11. beaivve 1999. (17 § Sápmelaččaid gielalaš ja kultuvrralaš vuoigatvuođat).
2. **Láhka gárrenávdnasiid eastadanbarggu ordnemis (523/2015).** Addojuvvon Helssegis cuoŋománu 24. beaivve 2015. (3-6 § Gieldda ja buresveadjinguovllu ordnenovddasvástádus ja koordineren).
3. **Láhka sosiála- ja dearvvašvuođafuolahusa ordnemis (612/2021).** Addojuvvon Helssegis geassemánu 29. beaivve 2021. (6 § Gieldda ja buresveadjinguovllu ovttasbargu dearvvašvuođa ja buresveadjima ovddideamis.
4. **Dearvvašvuođadikšunláhka (1326/2010)** Addojuvvon Helssegis juovlamánu 30. beaivve 2010. (12 § Gieldda buresveadjima ja dearvvasvuođa ovddidangeatnegasvuohta).
5. **Sosiálafuolahusláhka (1301/2014)** Addojuvvon Helssegis juovlamánu 30. beaivve 2014. (Ovddalgihtii eastadeaddji sosiálafuolahus ja árramuttu doarjja).
6. **Sámi giellaláhka (1086/2003)** . Addojuvvon Helssegis juovlamánu 15 beaivve 2003. (Eiseválddiid geatnegasvuohta fállat bálvalusaid ja diehtojuohkima sámegillii).
7. **Girkoláhka (652/2023).** Addojuvvon Helssegis 1 beaivve cuoŋománu 2025 (Sámegielalat searvegoddebargu ja siellodivššu ordnen).


**Rávvagat, statistihkat ja áššedovdelinjjemat:**


8. **Lappi buresveadjinguovlu (Lapha) (2026):** *Guvllolaš gárrenávdnasiid eastadanbarggu plána 2026-2029*. Roavvenjárga Lappi buresveadjinguovlu 9.
9. **Dearvvasvuođa ja buresveadjima lágádus (THL) (2023):** *Gárrenávdnasiid eastadanbargu gielddas ja buresveadjinguovllus. Gieldalaš gárrenávdnasiid eastadanbarggu kvalitehtaávžžuhusat ja ordnema rávvagat*. THL Rávvagat ja ávžžuhusat. Helsset: Dearvvasvuođa ja buresveadjima lágádus.
10. **Dearvvasvuođa ja buresveadjima lágádus (THL) (2024):** *Skuvlladearvvasvuođajearahallan ja Nuoraid gárrenávnnasgeavaheapmi Lappi ja sámeguovllus.* THL Statistihkkaraporttat. Helsset: Dearvvasvuođa ja buresveadjima lágádus.
11. **Sámediggi (2022):** *Sápmelaččaid buresveadjin-, giella- ja kulturlinnjemat sosiála- ja dearvvasvuođabálvalusain*. Anár: Sámediggi 12. **Kirkoráđđehus.** *Kirku diakoniija ja sámegielat barggu njuolggadusat ja linnjemat 2026-2030*. Helsset: Girkoráđđehusa publikašuvnnat.